

De kunst van een beweegvriendelijke omgeving

Zoektocht naar de impact van kunst op bewegen in de openbare ruimte

Utrecht, februari 2023
Kenniscentrum Sport & Bewegen
Jeroen Hoyng

Kan kunst bijdragen aan een beweegvriendelijke omgeving? Aan de hand van de 7 werkzame mechanismen van de beweegvriendelijke omgeving [1] lees je in dit artikel de (indirecte) effecten van kunst op het stimuleren van bewegen.

De domeinen sport & bewegen en ruimtelijke ordening werken in gemeenten al steeds meer samen. Met als gezamenlijk doel de openbare ruimte zó in te richten (bijvoorbeeld 15 minuten stad), dat het [inwoners stimuleert om meer te bewegen](#). In navolging van artikelen over elementen van de openbare ruimte als [groen](#), [strand](#), [schoolplein](#), [shared space](#), [dansplein](#), straten ([1+2](#)) en [plinten](#), [kernrandzones](#), [looproutes](#), [gamification van speelplekken](#) richten we ons nu op de vraag: Kan kunst in openbare ruimte bijdragen aan meer bewegen? In dit artikel proberen we die vraag te beantwoorden.

Wat bedoelen we in dit artikel met kunst?

Kunst is een zeer ruim begrip. In dit artikel kijken we naar kunstwerken in openbare buitenruimte die vooral inspelen op de visuele zintuigen (visual art) en die een permanente vorm hebben. Denk aan kunstwerken zoals:

- straat- en muurschilderingen en -tekeningen
- foto's
- beeldhouwwerken en sculpturen
- monumenten en gedenkplekken
- licht- en of waterkunstwerken
- architectuur

Dus in dit artikel kijken we niet naar kunstvormen als dans, zang, theater, film, literatuur en poëzie.

Kunst kan de verbeelding en de fantasie prikkelen en kan een kritische boodschap uitdragen. Kunst in de openbare ruimte kan ook zorgen voor 'verfraaiing, een historisch besef of een glimlach ontlokken bij voorbijgangers [2]. Kunst is een krachtig middel om verhalen te veranderen die van invloed zijn op het creëren van percepties van mensen en van locaties. Deze percepties vormen op hun beurt identiteit (en stigma), en beïnvloeden zo het beweeggedrag van mensen in de buitenruimte. De identiteit van een buurt is van invloed op wie besluit waar heen te gaan en waarom [3]. Kortom kunst kan met gerichte prikkels het gedrag van mensen beïnvloeden. Het heeft invloed op het gaan en staan van mensen. Dat roept de vraag op: kan kunst dan ook bijdragen aan een beweegvriendelijke omgeving? En zo het gedrag beïnvloeden van mensen om meer te gaan lopen, fietsen, spelen, sporten of andere manieren van bewegen in de buitenruimte?

"We need art, in the arrangements of cities as well as in the other realms of life, to help explain life to us, to show us meanings, to illuminate the relationship between the life that each of us embodies and the life outside us. We need art most, perhaps, to reassure us of our own humanity" [5] (p386).

Werkzame mechanismen van een beweegvriendelijke omgeving

Een beweegvriendelijke omgeving is een samenspel van de fysieke omgeving, sociale factoren en de motivatie van mensen. Prins e.a. [1] hebben zeven werkzame mechanismen kunnen vaststellen die de invloed verklaren van de omgeving op het beweeggedrag van mensen:

1. (gevoelens van) Fysieke veiligheid.
2. (gevoelens van) Sociale veiligheid.
3. Aanwezigheid van loop- en fietsinfrastructuur.
4. Connectiviteit.
5. Esthetisch aangename omgeving.
6. Sport- speel- en beweegfaciliteiten.
7. Aantal gebruikers van de buitenruimte.

Al deze zeven elementen, hebben dus directe invloed op hoeveel mensen bewegen in de buitenruimte. Op basis van literatuur beschrijven we in dit artikel voor elk werkzaam mechanisme, de mogelijke invloed van kunst. Dus met andere woorden: heeft kunst bijvoorbeeld directe invloed op het gevoel van sociale veiligheid op een specifieke locatie? En daarmee dus indirecte invloed op of mensen op die locatie ook meer gaan bewegen?

1. Fysieke veiligheid en kunst

De fysieke inrichting van de openbare ruimte heeft impact op het gevoel van veiligheid in het verkeer. Als je dat gevoel van verkeersveiligheid vergroot, gaan meer mensen wandelen, fietsen en misschien ook wel skeeleren, hardlopen, et cetera.

Wat kan de invloed van kunst zijn op dat gevoel van fysieke veiligheid? [Een studie van Schwartz \[6\]](#) laat bijvoorbeeld zien dat 'asfaltkunst' (schilderingen op verkeerskruisingen, zebrapaden, pleinen of trottoir verlengingen) een sterke positieve correlatie heeft met veiligere en aantrekkelijke straten en publieke ruimte. Zijn studie laat het volgende zien:

- Een halvering van ongelukken met voetgangers of andere kwetsbare weggebruikers.
- Een gemiddelde afname van 37% in het aantal ongelukken die tot verwondingen leiden.
- Het aantal conflicten tussen voetgangers en bestuurders nam af met 25%.
- Gemiddeld 38% minder voetgangers staken over bij rood.
- Een toename van automobilisten die voorrang gaven aan voetgangers met gemiddeld 27%. Volgens een [onderzoek in Baltimore \[7\]](#) steeg dit percentage zelfs van 37% naar 78%.
- [Onderzoek in Kansas City \[8\]](#) laat zien dat de snelheid van automobilisten verminderde met 45% (van 49 mph naar 23 mph).

Kunst kan dus bijdragen aan een gevoel van fysieke veiligheid. Een plek die veiliger voelt, nodigt ook uit tot meer bewegen. Let wel, deze [straatkunstprojecten](#) bevatten meestal ook andere verkeersveiligheidsverbeteringen, waarbij de kunstuiting vaak bedoeld is om de zichtbaarheid van het voetgangersgebied of de oversteekplek te verhogen om zowel bestuurders attent te maken op voetgangers en fietsers als te verleiden tot langzamer rijden.

Asphalt Art in Saginaw, USA (afbeelding uit [youtube filmpje](#))

2. Sociale veiligheid en kunst

Sociale veiligheid is: je beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door - of dreigt van - menselijk handelen in de openbare ruimte. De sociale veiligheid kan verschillend worden ingeschat door buurtbewoners enerzijds en bezoekers anderzijds.

De juiste inrichting van de leefomgeving, zoals openheid, goed onderhoud en goede verlichting, vergroot het gevoel van sociale veiligheid. Een sociaal veilige omgeving is overzichtelijk, eenduidig met duidelijke zonering, toegankelijk en aantrekkelijk ingericht [9]. In een veilige omgeving gaan mensen eerder buiten sporten, spelen en bewegen. Dit geldt zeker voor groepen als ouderen, meisjes en vrouwen [1]. De vraag is of kunst kan bijdragen aan meer ervaren sociale veiligheid.

Mural in Bruinisse (foto Jeroen Hoyng)

Zoals gemeld is kunst een krachtig middel om percepties van locaties te veranderen [3], het gevoel van veiligheid te verhogen en daardoor het beweeggedrag van mensen in de buitenruimte te beïnvloeden. Denk aan het verlichten van mooie architectonische- en historische gebouwen, ruïnes, fonteinen, sculpturen et cetera. Dat zorgt voor een aangename atmosfeer, waar mensen graag langs lopen of verblijven. Naast het inzetten van permanente verlichting kun je mensen ook in beweging krijgen met tijdelijke kunstzinnige licht-evenementen als [Kleur de stad](#) in Utrecht, [Glow Eindhoven](#) of een lichtjesroute zoals in [Zwolle](#) en [Nijmegen](#).

Om de perceptie van een buurt te veranderen kun je ook denken aan muurschilderingen (murals). Murals kunnen bijdragen aan het verbeteren van de esthetiek van de stedelijke omgeving, het verminderen van graffiti vandalisme en het stimuleren van een gevoel van plaats en eigenaarschap [10].

Hoeveel effect een mural heeft, is zeker afhankelijk van het onderwerp en locatie van het kunstwerk. De murals over de godsdienststrijd in Noord-Ierland bijvoorbeeld zullen niet iedereen een sociaal veiliger gevoel geven. Marshall [11: p.77] suggereert dat "de doelgroep het sterkst reageert op muurschilderingen die zijn geschilderd in een realistische stijl, samenhangend, gebaseerd op een duidelijke en eenvoudige compositie die op het eerste gezicht gemakkelijk te begrijpen is". Voorbeelden van Murals in Nederland vind je onder andere in: [Amsterdam](#), [Arnhem](#), [Breda](#), [Dordrecht](#), [Den Haag](#), [Eindhoven](#), [Goes](#), [Heerlen](#) en Tilburg (zie foto). Voorbeelden uit de wereld kun je vinden op streetartcities.com.

Het [verschil tussen graffiti en murals](#) heeft te maken met vooraf toestemming hebben of niet [10]. Graffiti wordt illegaal gedaan op lege oppervlakken in de stad als bruggen, muren, pilaren en straatmeubilair. Graffiti is vaak ongewenst en kan destructief zijn, maar er zijn uitzonderingen. Bijvoorbeeld als Banksy een stempel achterlaat, wordt de omgeving heel anders ervaren. De waardering of graffiti kunst is, hangt af van de vereiste vaardigheid, de bedoeling van de auteur en de esthetische waarde. [12: p.283]

Mural in Tilburg (foto Jeroen Hoyng)

Als kunstplekken (en evenementen) sociaal veilig ervaren worden, kunnen die dienen als magneet voor sociale verbondenheid en meer voetverkeer [3]. Maar let op! Donkere plekken, viaducten of tunnels, verlaten gebouwen, een park in het donker en andere plekken die men sociaal onveilig vindt, kun je niet zomaar sociaal veiliger maken met het plaatsen van een kunstwerk. De invulling van de locatie en de impact van de kunstvorm is wel afhankelijk van de context. Daarnaast dient de omgeving schoon, heel en veilig te zijn. Vandalisme, wildgroei, onkruid, illegale posters, gang graffiti et cetera. zullen immers niet bijdragen aan een gevoel van sociale veiligheid.

Kunst kan dus - mits goed uitgevoerd op de goede plek - bijdragen aan een groter gevoel van sociale veiligheid. En omdat een sociaal veilige omgeving meer uitnodigt tot bewegen, is het de moeite waard eens voor jouw gemeente te onderzoeken of het toevoegen van kunst wellicht kansen biedt.

3. Infrastructuur en kunst

Obstakelvrije toegankelijke routes en paden, die mensen als prettig ervaren, zorgen voor een betere bereikbaarheid van voorzieningen. Als deze voorzieningen niet te ver zijn, heeft dit een positief effect op wandel- en fietsgedrag. Met name voor mensen die weinig bewegen, ouderen en mensen met een beperking [\[1\]](#).

Zou kunst kunnen bijdragen aan deze infrastructuur? We hebben enkele voorbeelden gevonden waar kunstobjecten zélf de beweegroute vormen. Denk aan de stepping stones in Almere (zie foto De verwondering Almere), [Teddy Venlig](#) of de [piano stairs](#). Aan de andere kant kun je kunst en infrastructuur combineren zodat de infrastructuur aantrekkelijker wordt. Denk hierbij aan artistieke bruggen die door kunstenaars zijn ontworpen zoals in Kopenhagen en [Amsterdam](#). Dit zal zeker bijdragen aan esthetiek (zie §5) maar voor de effecten van kunst als functionele infrastructuur hebben we geen bewijs gevonden.

Kindroute in De verwondering, Almere (Foto Kenniscentrum Sport & Beweging)

4. Connectiviteit en kunst

Als wandel- en fietspaden goed op elkaar aansluiten in een netwerk, spreken we van: een hoge mate van connectiviteit. Mensen hebben dan het gevoel dat meer bestemmingen bereikbaar zijn te voet of per fiets [\[1\]](#). Deze connectiviteit kun je creëren met bijvoorbeeld een zebrapad (zie §1 fysieke veiligheid), een tunnel (zie §2 sociale veiligheid) of een brug (zie §3 infrastructuur). Maar ook met het creëren van routes.

Bij het creëren van routes kun je zowel denken aan:

- Het creëren van routes langs bestaande kunst - bijvoorbeeld [kunstroutes in Arnhem](#) of [Kunstcast in Arnhem](#), [Poeziepad in Berg en Dal](#), [Kunstroute Zuiderpark Den Haag](#), [Kunstroute Groningen](#), [Blind walls gallery Breda](#), [Rotterdam street art route](#), [11 fonteinenroutes in Friesland](#) of [stadsdeelroutes Amsterdam](#).
- het aantrekkelijk maken van een bestaande routes met kunstuitingen - bijvoorbeeld de Nieuwe Hemweg in Amsterdam [\[13\]](#), de [Beeldenroute Westersingel in Rotterdam](#), [Lombardsteeg Leeuwarden](#) (zie foto) of mozaïek stoeptegels route in Heerhugowaard¹.
- gefragmenteerde routes of gebieden met elkaar te verbinden - zoals snelfietsroutes als het [RijnWaalpad](#).

Je kunt het gevoel dat meer bestemmingen beter bereikbaar zijn ook versterken met behulp van oriëntatie en 'wayfinding'. Wayfinding is het zorgen voor goede bewegwijzering en routing waardoor mensen makkelijker de gewenste weg kunnen vinden.

Oriëntatiepunten lijken vooral nuttig bij wayfinding omdat ze dienen als belangrijke referentiepunten bij oriëntatie en navigatie door de stad. Unieke gebouwen, locaties en een herkenbare skyline met kerktorens maken wayfinding makkelijker in historische binnensteden dan in moderne grote steden. Het modernisme introduceerde wereldwijd uniforme architecturale patronen, waardoor gebouwen en wijken meer op elkaar lijken in moderne steden [\[15\]](#). Kunst is daarentegen bijna altijd uniek² en kan voor een herkenbare identiteit van een plek zorgen. Bekende voorbeelden zijn Manneke Pis in Brussel en de Zeemeermin in Kopenhagen. Maar zorg ervoor dat kunst het uiteindelijke doel niet tegenwerkt. Met het [kunstwerk Portal](#) wilde Zwolle een looproute van het station naar de binnenstad creëren. Maar er is [kritiek](#) omdat het gevaarlijk zou zijn voor mensen in een rolstoel en mensen met een visuele beperking.

Kortom, bij de relatie tussen kunst en infrastructuur gaat het er dus vooral om dat je kunst heel goed kunt verwerken in routes op zich. En dat kunst een rol kan spelen bij de manier waarop mensen zich onderweg oriënteren. En we weten vanuit onderzoek dat connectiviteit impact heeft op hoeveel mensen bewegen.

"Regardless of its size, the characteristic feature of any artwork is its unique form which makes it stand out from the surroundings. Some forms of visual art are dominant, others constitute only accents in urban enclosure, some carry historical or cultural message, others provoke or intrigue by modern form, raising admiration or consternation, nevertheless, they do individualize the urban space, becoming important spatial tags facilitating orientation and navigation as well as anchor-points on mental maps of the inhabitants and tourists." [\[15: p.82\]](#).

¹ Door het succes van eerste route uit 2014 (mozaïekroute) zijn er nu [meerdere stoeptegelroutes](#) nu in Heerhugowaard. Prins e.a. [\[14\]](#) laten zien in promotieonderzoek dat een kleinschalige interventie als een route met door kinderen beschilderde stoeptegels in Rotterdam een toename van bewegen door ouderen als effect had.

² De charging bull van Arturo di Modica staat in New York, Amsterdam en Sjanghai.

[Passage de la Baleinen](#), Leeuwarden (Foto Jeroen Hoyng)

5. Esthetische waarde en kunst

Bij dit werkzame element gaat het erom of esthetische waarde van de openbare ruimte bijdraagt aan meer bewegen. Ofwel: ga je meer bewegen op een mooiere plek? En als dat zo is, kun je met mooie kunst dan mensen in beweging krijgen?

In een stedelijke omgeving zijn er veel meer vreemden dan bekenden [5]. Angst en onzekerheid hebben een effect op het gebruik van de buitenruimte. Een mooie omgeving met afwisselende, prettige routes daarentegen, draagt bij aan een groter gevoel van veiligheid en welbevinden. Onderzoek laat zien dat een levendige openbare ruimte die regelmatig wordt bevolkt door verschillende mensen - veiliger, welvarender en aangenamer is voor bewoners en aantrekkelijker is voor bezoekers. En we weten dat mensen eerder gaan bewegen in een aantrekkelijke buitenruimte [1].

Of de openbare ruimte esthetisch aantrekkelijk is, wordt onder andere bepaald door de bebouwing en verlichting. Ook kunnen permanente kunstuitingen een specifieke ruimte aantrekkelijker maken voor bewoners en bezoekers [5]. Zoals [Rosa's Passage](#) (Lodz, Polen) of [Beeldenpark Drechtoevers](#) in Zwijndrecht. Een stad als [Milton Keynes](#) kiest bewust voor kunst in de openbare ruimte bij hun stadsontwikkeling. En ook murals kunnen bijdragen aan het verbeteren van de esthetiek van de stedelijke omgeving [10].

Maar Jacobs [5] stelt wel dat: "*There is a basic esthetic limitation on what can be done with cities: A city cannot be a work of art.*" Hoewel er wel voorbeelden zijn van steden als kunstwerk - Cuzco (Peru) in een vorm van een panter en Brasilia (Brazilië) in de vorm van een vliegtuig/vogel - is die vorm alleen vanuit de lucht zichtbaar en zal het dus geen effect hebben op het beweeggedrag van mensen op de grond.

Pengfei Qu e.a. [16] onderzochten het effect van de esthetiek van een buurt op het beweeggedrag van kinderen. Ze gingen uit van het 'broken window effect'. Dat betekent in het kort dat als mensen rommel op straat laten liggen, anderen geneigd zijn dat gedrag te volgen. Dat zou dan een negatief effect hebben op hoeveel kinderen buiten spelen en bewegen. De vraag is: kan een positieve esthetiek - bijvoorbeeld door de aanwezigheid kunst - dan ook het omgekeerde bewerkstelligen? Deze systematische review liet echter geen eenduidig beeld zien van het effect van de esthetiek van de buurt op bewegen van kinderen of overgewicht. De helft van de onderzoeken liet wél zien een mooie esthetiek geassocieerd is met meer actief transport naar school (denk aan lopen en fietsen).

Bepaalde kunstuitingen zijn natuurlijk symbolisch voor een stad geworden. Denk aan de Eiffeltoren en aan het Vrijheidsbeeld. Die kunstuitingen hebben een enorme aantrekkingskracht op zowel toeristen als de lokale bevolking en zorgen dat zij in beweging komen. Bij een eerste waarneming van zo'n kunstuiting krijgen je hersenen nieuwe prikkels. Je hersenen interpreteren het beeld als mooi of niet mooi. De sterkte van een prikkel kan variëren en zal over tijd afnemen. Bij een individu zal gewenning optreden als je een kunstuiting voor de zoveelste keer ziet [17]. Maar als een kunstvoorwerp juist enorme betekenis heeft voor de plaatselijke bevolking, kan dat proces lang duren. Zie bijvoorbeeld het [Te Ara Mua – Future Streets](#) project in Nieuw Zeeland [18].

Concluderend kunnen we zeggen dat kunst in elk geval kan bijdragen aan de esthetiek van de openbare ruimte. Of kunst vervolgens ook zo'n sterk effect heeft dat mensen (zowel bewoners als bezoekers) letterlijk in beweging komen om het kunstwerk op te zoeken, hangt natuurlijk af van het kunstwerk zelf. Ook duurt die prikkel om echt in beweging te komen niet altijd even lang.

Turia Park, Valencia, Spanje (Foto Jeroen Hoyng)

6. Bewegvoorzieningen en kunst

Prins e.a. [1] geven aan dat voorzieningen voor lopen, fietsen, spelen en sporten zorgen voor (nieuwe) mogelijkheden om te bewegen. Kunstuitingen kunnen ook mogelijkheden bieden voor vormen van bewegen en buitenspelen, maar kunnen daarnaast ook dienen als meeting point, een zitplek of een object voor een foto. Een voorwaarde daarbij is wel dat de voorzieningen dichtbij en vrij toegankelijk zijn.

Milne & Pojani [19] onderzochten 11 kunstwerken in Australië en vonden de meeste impact als het kunstwerk:

- Felle of in het oog springende kleuren of materialen bevat.
- Een gemiddelde schaal heeft.
- Geschikt is voor interactie met voetgangers, met name spelende kinderen.
- Een echte of symbolische verbinding met de buurt vertegenwoordigt.

Voorbeelden van kunstwerken die verleiden tot bewegen en spelen zijn het [feestaardvarken in Arnhem](#), kunstwerk van Carve in Amsterdam (zie foto), het [openluchtwembad van Rotterdam-Zuid](#), [stepping stones Groningen](#), [Gecko in Zwijndrecht](#) en [Gullivers parc \(Valencia\)](#). Helaas is het feestaardvarken nu in onderhoud door teveel schade en slijtage vanwege de te grote populariteit (!), maar het komt [vermoedelijk op een andere locatie terug](#). Gulliver's park is na een opknapbeurt gesloten vanwege het gebruik van een verkeerde verf die jeuk veroorzaakte bij kinderen. Dus als je kunst inzet als beweegobject, doe het dan wel met de juiste duurzame materialen.

Carve Kunstwerk in amsterdam (foto Ilja van Holsteijn)

Een voorbeeld van een plek die in zijn geheel als kunstwerk wordt gezien én is ontworpen om te bewegen, is [Superkilen](#) (Kopenhagen). Zoiets kan ook in tijdelijke vorm: de [Flying Grass Carpet](#) is een enorm vloerkleed gemaakt van kunstgras en bedoeld als een tijdelijk landschap om te spelen, voor picknicks, openluchtfestivals en sport.

7. Gebruik openbare ruimte en kunst

Bij dit laatste werkzame element van een beweegvriendelijke omgeving gaat het over de vraag: gaan we meer bewegen, naarmate een ruimte intensiever wordt gebruikt door andere mensen? Denk daarbij aan het volgende: een verlaten straat wordt eerder als onveilig beoordeeld en vervolgens wordt die straat dan gemeden door mensen [5].

Prins e.a. [1] geven aan dat een goed ontworpen openbare ruimte zorgt voor meer mensen op straat. En wanneer er meer mensen zijn, ontstaan er meer sociale interacties en leren mensen elkaar (enigszins) kennen. Mensen voelen zich veiliger in een omgeving waarin zij mensen kennen en waar gezamenlijke activiteiten worden ondernomen. En zoals we eerder lieten zien, leidt een (sociaal) veilige omgeving ertoe dat het prettiger wordt om te bewegen.

Als we alle voorbeelden uit de eerste zes werkzame mechanismen bekijken, dan zou je kunnen verwachten dat kunst daadwerkelijk bijdraagt aan het structureel meer buiten bewegen van mensen. En dan zal dus ook dit zevende werkzame mechanisme in werking treden. Dit effect zou je nog kunnen versterken door reuring te creëren. Door bijvoorbeeld het stimuleren van activiteiten en het organiseren van evenementen. Enkele voorbeelden van evenementen die door middel van kunst mensen in beweging brengen zijn:

- [Focus a locus](#) in Arnhem is een event waar kunstenaars hun huis openstellen om hun kunst te laten bezichtigen door buurtbewoners.
- De [corsokunstfietsroute](#) werd in Winterswijk in 2020 georganiseerd als alternatief voor de bloemencorso. De route van 23 kilometer had zes locaties waar corsobouwwerken staan, gebaseerd op de schilderijen van Mondriaan.
- [Camden Night Gardens](#) is een event op een voormalig gevangensterrein waar kunst en bewegen bezoekers trekken met een black-light basketbal toernooi, een verlichte BMX course en muziek, poëzie en dans voorstellingen.

Poznan, Polen (foto Jeroen Hoyng)

Aan de slag met kunst en een gezonde leefomgeving

In dit artikel hebben we laten zien dat kunst dus kan bijdragen aan fysieke en sociale veiligheid, en aan wayfinding en esthetiek in openbare ruimte. Daarnaast kun je kunst combineren met infrastructuur, straatmeubilair en beweeg- en speelvoorzieningen. Zo draagt kunst bij aan een beweegvriendelijke omgeving en daarmee aan meer bewegen, spelen, sporten en actief transport.

In Nederland wordt de openbare ruimte overvraagd. De enige manier om de ruimte optimaal te benutten, is om er multifunctioneel gebruik van te maken. Kunst, (landschaps)architectuur en stedenbouw zouden op synergetische wijze de leefbaarheid en bewegingsstimulering kunnen versterken. Dat betekent dat je lokaal samenwerking moet realiseren tussen het fysieke en sociale domein (welzijn, sport en bewegen). Zonder de creativiteit van kunstenaars in te perken.

Mocht je overwegen om kunst te gaan plaatsen in jouw gemeente, dan heeft CROW [\[20\]](#) nog een paar tips:

- Zorg voor toegankelijkheid van het kunstvoorwerp daar waar dat gewenst is - en voor ontoegankelijkheid daar waar dat nodig is.
- Creëer voldoende verlichting en voorkom dat het kunstvoorwerp zichtlijnen blokkeert en de locatie mogelijk onoverzichtelijk wordt (zien en gezien worden).
- Onderhoud de locatie en de kunst in de openbare ruimte zodat het schoon, heel en veilig blijft. Dus geen onkruid, hondenpoep, schade aan verharding en/of schade aan straatmeubilair.

Maar let op! Het aanpassen van de fysieke omgeving (Hardware) door enkel plaatsen van een kunstvoorwerp is vaak niet voldoende voor een beweegvriendelijke omgeving. Daarvoor zijn ook campagnes en activiteiten nodig (Software). En vergeet het beheer, onderhoud, handhaving en toezicht ook niet (Orgware). Als je hier meer over wilt weten, raadpleeg dan ons [model beweegvriendelijke omgeving](#).

Zierikzee (foto, Jeroen Hoyng)

Bronnen:

1. Prins, R., Ruijes, D. & Hoekman, R. (2020). [Een overzicht van de literatuur Werkzame elementen van de beweegvriendelijke omgeving Werkzame elementen van de beweegvriendelijke omgeving Een overzicht van de literatuur](#). Utrecht: Mulier Instituut.
2. Molster, A. (2022). [Loop!](#) Arnhem; Molster Publishing
3. Ross, C. (2016). [Exploring the Ways Arts and Culture Intersect with Public Safety](#)
4. [Identifying Current Practice and Opportunities for Further Inquiry](#). Washington DC, USA: Urban Institute
5. Jacobs, J. (1961). [The Death and Life of Great American Cities](#). New York City, NY: Random House.
6. Schwartz, S. (2022). [Asphalt Art Safety Study; Historical Crash Analysis and Observational Behavior Assessment at Asphalt Art Sites](#). Bloomberg Philanthropies
7. Bloomberg Philanthropies (2022). [How Asphalt Art Makes This Baltimore Community Safer](#). Youtube
8. Calacal, C. (2021). [Across Kansas City, asphalt art is paving the way for safer streets](#). KCUR
9. Lopez, M., Luten, I., Woldendorp, T. & Zwam, C. van (2008, 2e druk 2011). Handboek Veilig Ontwerp en Beheer. Bussum; Uitgeverij Thoth
10. Setiawan, T. (2010). [Role of Public Art in Urban Environment: A Case Study of Mural Art in Yogyakarta City](#). Masters' thesis Erasmus University Rotterdam
11. Marschall, S. (1999) [A Critical Investigation into the Impact of Community Mural Art](#). Transformation, 40, 54-86.
12. Halsey, M. & Young, A. (2006) ['Our desires are ungovernable': Writing graffiti in urban space](#). in: Theoretical Criminology (10:3, 275-306).
13. ANWB (2020). Kampioen juni 2020
14. Prins, R., Kamphuis, C. & F. Van Lenthe (2019). [The effects of small-scale physical and social environmental interventions on walking behaviour among Dutch older adults living in deprived neighbourhoods: results from the quasi-experimental NEW.ROADS study](#). In: International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity volume 16, Article number: 133
15. Januchta-Szostak, A. (2010). The role of public visual art in Urban Recognition.
16. Pengfei Qu, Miyang Luo, Yang Wu, Fan Zhang, Heleen Vos, Xinqian Gu, Yang Mi, Xiaoqin Luo, Peng Jia (2020). [Association between neighborhood aesthetics and childhood obesity](#).
17. Weij, D. (2017). [Veiligheid is een kunst; Interventies met kunstgebruik in de openbare ruimte in Utrecht](#). Utrecht: Hogeschool Utrecht
18. Witten, K., Macmillan, A., Mackie, H., Werf, B.J. van der, Smith, M., Fielde, A., Woodward, A. & Hosking, J. (2022). [Te Ara Mua – Future Streets: Can a streetscape upgrade designed to increase active travel change residents' perceptions of neighbourhood safety?](#)
19. Milne, C. & Pojani, D. (2022). Public art in cities: What makes it engaging and interactive? in: Journal of Urban Design sep. 2022
20. CROW (2014), [Sociale veiligheid in de openbare ruimte deel 3 in de reeks. Hoe specificieer je dat?](#) Ede: CROW